

ИТАЛО КАЛВИНО

ЦАРЯТ С НАОСТРЕНИ УШИ

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

*Из посмъртно издадения сборник „Под
слънцето на бога ягуар“, 1986 година*

Скиптърта трябва да държиш в десницата изправен нагоре. Горко ти, ако го наведеш или оставиш. Но и да искаш, не би имало къде да го сложиш, защото до трона няма масички, шкафчета или други поставки, където да държиш чаша, пепелник или, да речем, телефон; тронът е изолиран от тесни и стръмни стъпала — каквото и да изпуснеш, се търкулва и повече не можеш го намери. Горко ти, ако скиптърът се изплъзне от ръката ти, защото ще се наложи да станеш, да слезеш от трона, за да го вземеш, тъй като никой друг, освен царя не може да се докосва до скиптърта, а ще се съгласиш, че не е красиво един цар да се завира под мебелите да си търси скиптърта или пък короната, която, наведеш ли се, веднага се търкулва от главата ти.

Лакътят си можеш да държиш опрян на страничната облегалка на трона; така ръката ти няма да се уморява: става дума пак за десницата, която държи скиптърта. Що се отнася до лявата ръка, то тя остава свободна; можеш да се почешеш, ако искаш; от време на време хермелинената мантия предизвиква по врата ти сърбеж, който пропълзява по гърба и по цялото ти тяло. А и кадифето на възглавничката под теб дразни неприятно задника и бедрата ти. Не се стеснявай да се почешеш, където те сърби, да разхлабиш колана с позлатената тока, да отместиш висящия на шията ти орден, медалите, еполетите. Та ти си цар и никой, никой не може да ти прави забележки — само това липсва.

Главата си трябва да държиш изправена, не забравяй, че короната едва се крепи на темето ти и не можеш да я нахлузиш до ушите като каскет при ветровито време; короната завършва с купол, по-широк от основата върху която се крепи, а това ще рече, че равновесието ѝ е нестабилно: ако ти се случи да задремеш и да отпуснеш брадичката си към гърдите, тя веднага ще се търколи и ще стане на парчета, защото короната е крехка, особено на местата със златния филигран и инкрустирани диаманти. Усетиш ли, че е тръгнала да пада, трябва ловко да я уравновесиш с леко подръпване на главата, но внимавай

движението да не е много рязко, за да не я удариш в балдахина, чиито драперии висят над короната. С две думи, трябва да спазваш този царски етикет, за който се смята, че е вроден на царската ти персона.

Пък и за какво ти е да си правиш труд да се движиш? Ти си цар и всяко твое желание се изпълнява начаса. Стига само да вдигнеш пръста си, носят ти ядене, пиене, дъвка, клечки за зъби, цигари от каквато марка пожелаеш — всичко ти се подава на сребърен поднос; доспи ли ти се, тронът е удобен и мек, достатъчно е да се отпуснеш на облегалката и да притвориш очи, като запазиш привидно обичайното си положение: дали си буден, или спиш, нищо не се променя и никой не забелязва. А що се отнася до физиологичните нужди, то не е тайна за никого, че тронът е с дупка като всеки трон, който уважава себе си; два пъти дневно идват да сменят гърнето отдолу, а позамирише ли — и по-често.

Изобщо всичко е устроено така, че да не ти се налага никакво преместване. Движиш ли се, не печелиш нищо, но можеш да загубиш всичко. Ако станеш, ако се отдалечиш само на няколко крачки, ако само за миг изгубиш трона от погледа си, кой ти гарантира, че когато се върнеш, няма да свариш някой друг седнал на него? И той може да прилича напълно на теб, да сте еднакви като две капки вода. Иди после доказвай, че царят си ти, а не той! Царят се отличава по това, че седи на трон, носи корона и държи скиптер. Щом веднъж си пипнал тези атрибути, по-добре не се отделяй от тях нито за миг.

Съществува проблемът за раздвижването на краката, за да не изтръпнат, да не ти се сковат ставите. Това е сериозно неудобство, но винаги можеш да подритнеш, да вдигнеш колената си, да се сгушиш на трона, да седнеш по турски, естествено, само за малко, доколкото ти позволяват държавните задължения. Всяка вечер идват да ти умият краката и ти свалят ботушите за четвърт час; сутрин ти разтриват мишниците с парфюмиран памук. Въобще за всичко си имаш съответна служба.

Предвидена е също така и евентуалността да те обхванат плътски страсти. На твое разположение има съответно подбрани и обучени придворни дами — и по-закръглени, и по-тънки и стройни, — готови една по една да изкачват стъпалата на трона и да доближават широките си веещи се поли до твоите трепетни колена. Ти си оставаш седнал на трона, а те ти се предоставят фронтално, напреки или гърбом, при

което могат да се правят различни неща. Според случая можеш да се справиш с тях набързо или пък, ако царските задължения ти оставят достатъчно свободно време, да удължиш забавлението си, да речем, до три четвърти час; в такъв случай етикетът изисква завеските на балдахина да се затварят, за да се предпази царската интимност от чужди погледи, а оркестърът подхваща гальовни мелодии.

Изобщо, веднъж коронясан, в твой интерес е да седиш непрекъснато на трона, да не го напускаш ни денем, ни нощем. Целият ти предишен живот премина в очакване да станеш цар. Сега вече си цар и не ти остава нищо друго, освен да царуваш. Но какво е царуването, ако не другото дълго очакване — очакването на момента, в който ще бъдеш свален и ще оставиш трона, скиптъра, короната и главата си.

Часовете минават бавно; в тронната зала светлината на лампите е винаги еднаква. Ти слушаш как тече времето; шумоли като вятър; вятърът духа из коридорите на двореца или в дъното на ухото ти. Царете нямат часовници: предполага се, че те самите направляват хода на времето; подчинението на правилата на механичен уред би било несъвместимо с царското величие. Еднообразното протичане на минутите заплашва да те затрупа като бавна пясъчна дюна, но ти знаеш как да избегнеш това. Достатъчно е да наостриш уши и да се научиш да разпознаваш шумовете на двореца, техният ритъм във времето; сутрин свири тръбата за издигане на знамето; камионите на царското интендантство разтоварват чували и бидони в задния двор; чистачките тупат килимите на парапета на лоджията; вечер железните порти се затварят със скърцане; от кухните долита тракане на съдове; цвиленето откъм конюшните подсказва, че е време за чесане на конете.

Дворецът е своего рода часовник: звуковите му цифри следват хода на слънцето, невидими стрелки сочат смяната на караула с тропот на подковани обувки по площадите на дворецовите кули и удряне на приклади по плочите, на което приглася скърцането на чакъла под веригите на танкове, готови да влязат всеки миг в действие на площада пред двореца. Ако шумовете следват обичайния си ред със съответните интервали, можеш да бъдеш спокоен — над царството ти не е надвиснала опасност: поне засега, в този час, през този ден.

Разположен в своя трон, ти туряш ръка на ухото си, отдръпваш завеските и драпериите, за да не приглушат нито един шепот, нито

едно ехо. Дните за теб са низ от звукове, ту ясни, ту неуловими; научил си се да ги разпознаваш и различаваш, да преценяваш източника и отстояването им, знаеш добре последователността им, колко траят паузите, всяко скърцане, звън или тътен, който достига до ушите ти, ти вече го чакаш, чуваш го предварително във въображението си и ако закъснее, ставаш нетърпелив и нервен. Безпокойството не те напуска, докато нишката на слуха ти не се завърже отново, докато канавата от добре известни за теб звукове не се запълни там, където ти се е сторило, че се е появила празнина.

Всички помещения в двореца — антрета, вътрешни стълбища, ниши и коридори — са с високи тавани: всяка стъпка, всяко прещракване на ключалка, всяко кихване отекват, тътнат, разпространяват се хоризонтално по низ от свързани помежду си зали, вестибюли, колонади, служебни врати, както и вертикално — по шахти на стълбища, по тръбопроводи, асансьори и камини — и всички тези звукови маршрути се събират в тронната зала. В голямото езеро на мълчанието, върху което ти плаваш на трона си, се стичат движени от звукови вибрации въздушни реки; превърнат целият в слух, ти ги долавяш и ги дешифрираш. Със своите лабиринти, тимпани и вити като охлюви стълби, с цялата си архитектура дворецът наподобява анатомията на огромно ухо; ти си скрит на дъното, в най-вътрешната част на този дворец-ухо, на твоето ухо; дворецът е ухото на царя.

Тук стените имат уши. Шпионите дебнат зад всяка завеса, зад всяко перде и гоблен. Това са твоите шпиони, агентите от твоята секретна служба, чиято задача е да съставят подробни доклади за дворцовите заговори. Дворецът гъмжи от врагове, така че става все по-трудно да ги отличаваш от приятелите: онова, което се знае със сигурност, е, че заговорът, който ще те детронира, ще бъде замислен и осъществен от твои министри и царедворци. И ти знаеш, че няма по света тайна служба, която да не е проникната от агенти на вражеската тайна служба. Може би всички платени от теб агенти работят и за затворниците, самите те са заговорници; това именно те принуждава да продължаваш да им плащаш, за да стоят мирни колкото е възможно по-дълго време.

Подножието на трона ти се затрупва от обемисти папки с тайни доклади, бълвани всекидневно от електронните машини. Излишно е да ги четеш: в тях шпионите могат само да потвърждават съществуването на заговори, което оправдава шпионирането им, и същевременно да отричат непосредствената опасност от тези заговори, което пък доказва, че шпионската им дейност е ефикасна. Всъщност никой и не смята, че ти трябва да четеш адресираните до теб тайни доклади: в тронната зала и без това няма достатъчно светлина за четене, а и се предполага, че един цар няма нужда да чете нищо, защото той поначало знае онова, което трябва да знае. За да си спокоен ти стига монотонното тракане на електронните машини, което чуваш откъм канцелариите на тайните служби през цялото осемчасово работно време. Екип от оператори влага в електронните мозъци нови данни, анализира сложни таблици върху видеоекрана изважда от печатащите устройства нови доклади, които може би са все един и същ доклад, повтарян всеки ден с минимални промени в метеорологическите данни. С минимални промени същите тези печатни устройства бълват и тайните циркуляри на заговорниците, нареждания за бунтове, подробни планове за твоето сваляне от власт и екзекутирането ти.

Можеш да ги прочетеш, ако искаш. Или пък да се престориш, че си ги чел. Било по твоя заповед, било по заповед на враговете ти, шпионите регистрират само онова, което отговаря на кодовете и е вложено в компютрите, програмирани така, че да съставят тайни доклади, съответстващи на официалните модели. Заплашително или успокояващо, бъдещето, което вещаят тези доклади, не ти принадлежи повече, не решава проблема за твоята несигурност. Съвсем друго е онова, което би искал да ти бъде разкрито, страхът и надеждата, които не ти дават да спиш по цели нощи със стаен дъх, онова, което ушите ти търсят да научат за теб, за твоята съдба.

Още в момента, в който, възкачвайки се на престола, този дворец стана твой, той ти стана чужд. Ти го прекоси за последен път сред факли и хоругви при церемонията по коронясването, за да се оттеглиш след това в тази зала, отдалечаването ти от която не е нито благоразумно, нито се предвижда от дворцовия етикет. Къде се е видяло цар да тръгне да обикаля по коридори, канцеларии и кухни? Няма друго място за теб в двореца извън тази зала.

Споменът за другите помещения, такива, каквито ги видя за последен път, скоро избледня от паметта ти; освен това те бяха така преобразени за празника, че днес не би ги разпознал и би се изгубил из тях.

По-ясни останаха в паметта ти картините от дните на битката, когато щурмуваше двореца начело на верните ти тогава сподвижници (които сега се готвят да те предадат): балюстради, откъртени от снаряди, стени, пробити и опушени от пожари, надупчени от куршуми. Днес вече не ти се удава да си представиш такъв същия този дворец, в който сега седиш на трона; видиш ли отново онази гледка, това ще означава, че кръгът се е затворил и сред развалините си отиваш на свой ред и ти.

Много по-рано, през годините, прекарани в заговори в двора на твоя предшественик, ти виждаше още по-друг дворец, тъй като помещенията, определени за персонала от твоя ранг, бяха строго ограничени, а и амбициите ти се проектираха в промените, които възнамеряваше да направиш в двореца, едва седнал на престола. Първата грижа на всеки нов владетел, щом поеме властта, е да промени разположението и предназначението на всяка стая, мебелите, тапетите, гипсовите орнаменти. И ти направи същото, като вярваше, че по този начин бележиш истинското си встъпване във владение. Но така ти само подхрани с нови спомени мелницата на забвенията, смилеща безвъзвратно всичко.

Разбира се, в двореца има и зали, наречени исторически, които ти с удоволствие би видял отново, макар те да са напълно преобразени, за да им се върне някогашният блясък. Но тъкмо те неотдавна бяха отворени за посещение на туристи. Това ти налага да стоиш далеч от тях: сгъшен в трона, ти разпознаваш в своя звуков календар дните за посещения на туристи по ръмженето на моторите на автобусите, които спират на площада пред двореца, по бърбенето на екскурзоводите и хоровите възклицания на различни езици. И през дните, когато са затворени за посещения, формално не ти се препоръчва да бродиш из тези зали: ще се спънеш в метлите, кофите и кутиите с препарати за чистене. А нощем би се видял блокиран от червеникавите очи на алармените уредби и сутринта би те сварила обграден от въоръжени с кинокамери групи, полкове от стари госпожи с изкуствени челюсти и сини воали върху трайната ондулация, шишкави господа с пъстро

изрисувани ризи извън панталоните и широкополи сламени шапки на главите.

Ако твоят дворец остава за теб непознат и неузнаваем, можеш да се опиташ да го изградиш отново парче по парче като локализираш всяко изтропване, всяко покашлюване в определена точка на пространството и си представиш около всеки такъв звуков знак стени, подове и тавани, давайки форма на празното пространство, в което шумовете се разпространяват, и на препятствията, в които се удрят, като оставиш самите звукове да ти подсказват формите. Един сребърен звън не е само паднала от поднос лъжичка, но и маса с пищна ленена покривка в ъгъл, осветен от висок витраж, над който са провиснали глицинии; едно меко тупване не е само котка, скочила върху мишка, но и влажно мухлясало помещение на стълбище, входът към което е закован с дъски.

Дворецът е звукова конструкция, която ту се разтяга, ту се свива, затяга се като възел от вериги. Можеш да го прекосиш, воден от ехото, локализирайки скърцания, стенания и проклетия, проследявайки издихания, шумолене, ропот, клокочене.

Дворецът е тялото на царя. Твоето тяло ти праща загадъчни послания, които ти приемаш със страх и тревога. В неизвестна част на това тяло се е загнездила заплаха, смъртта вече те дебне там, сигналите, които стигат до теб, може би те предупреждават за опасност, заровена дълбоко в теб самия. Онова, което седи свито на трона, не е вече твоето тяло, ти бе лишен от възможността да си служиш с него още в момента, в който короната стегна главата ти, и сега твоята личност се е разляла из тази мрачна, чужда за теб сграда, която ти говори с енигми. Но дали нещо наистина се е променило? И преди ти знаеше малко или нищо от онова, което бе. И се страхуваше от него, както се страхуваш и сега.

Дворецът е канава от равномерни звуци, винаги едни и същи като туптене на сърце, от което се отделят други, дисхармонични и непредвидени звуци. Удря се врата. Къде? Някой тича по стълби, чува се сподавен вик. Минават дълги минути в очакване. Прозвучава

проточено и остро изсвирване, може би от някой прозорец на кулата. Отговаря му друго изсвирване отдолу. След това мълчание.

Станало ли е нещо, което да свързва един шум с друг? Не можеш да потиснеш вътрешния тласък да търсиш смисъл, който може би се крие не в отделните изолирани шумове, но между тях, в паузите, които ги отделят. И ако нещо е станало, то засяга ли те? Низ от последици, които в последна сметка ще вмъкнат и теб в тази история? Или се отнасят до незначителен епизод, един от многото, от които се състои всекидневният живот на двореца? Всяка случка, която ти се струва, че си отгатнал, опира и до твоята особа, нищо не се случва в двореца, в което царят да не взема участие — активно или пасивно. И в най-незначителния признак можеш да съзреш знамение за съдбата си.

За живеещия в тревога всеки признак извън нормата е заплаха. Струва ти се, че и най-незначителното звуково събитие възвестява сбъдването на страховете ти. Но не би ли могло да бъде върно и обратното? Пленник в клетка от циклични звуци и шумове, ти наостряш уши, изпълнен с надежда при всяка нота, която нарушава задушавания ритъм, при всеки признак за готвеца се изненада — отваряне на решетки, скъсване на верига.

Може би заплахата идва повече от тишината, отколкото от шумовете? От колко часа не чуващ смяната на постовете? Ами ако дежурният взвод е заловен от заговорниците? Защо от кухните не се чува обичайното дрънчане на съдове? Може би верните ти готвачи са заменени с наемни убийци, които, свикнали да обвиват в тишина всяко свое движение, сега приготвят отровните ястия...

Или пък заплахата се е загнездила именно в регулярния ход на нещата. Ето: тръбачът засвирва обичайната мелодия точно в определения час; но не ти ли се струва, че свири някак си прекалено старателно? Не усещаш ли някакво странно упорство в биенето на барабаните? Маршовата стъпка на караула около двореца днес сякаш напомня зловещ марш на екзекуционен взвод... Веригите на танковете почти не скърцат, сякаш са смазани повече от друг път: може би в подготовка за предстояща битка?

Може би охраната на двореца не е от верните ти войници... Или без да са заменени те са преминали на страната на заговорниците... Може би всичко върви по установения ред и ритъм, но дворецът е вече в ръцете на узурпаторите; все още не са те арестували, защото и без

това сега за тях ти си без всякакво значение; забравили са те на трона, който не е повече трон. Регулярното протичане на живота в двореца е признак, че държавният преврат е извършен, нов цар седи на нов трон, твоята присъда е произнесена и е така неотменима, че няма причина да бързат да я изпълнят...

Не бълнувай. Всичко, което се чува да се движи в двореца, отговаря точно на правилата, които си въвел, и на нарежданията, които си издал: армията изпълнява заповедите като безупречна машина, дворцовият церемониалмайстор не си позволява и най-малкото отклонение от установения етикет: радиопрограмите са същите, установени от теб веднъж завинаги. Ти държиш положението в ръцете си, нищо не убягва от твоята воля и контрол. И жабата, която квака в басейна, и рояците деца, играещи на сляпа баба, и изтъркулването на стария шамбелан по стълбите — всичко отговаря точно на твоето предназначение, всичко е обмислено от теб, решено, разпоредено, преди още да е чуто от ушите ти. Тук и мухите не летят без твоето благоволение.

Но може би никога не си бил толкова близо да загубиш всичко, отколкото сега, когато всичко е в ръцете ти. Отговорността да обмисляш двореца във всичките му подробности, да го виждаш непрекъснато целия в ума и представите си, те изнервя. Упорството, на което се гради властта, е най-крехко именно в момента на неговия триумф.

Близо до трона има една чупка на стената, от която от време на време чуваш някакъв тътен: далечни удари като чуване на врата. Дали някой не чука от другата страна на стената? Или може би тази издатина е пиластър, подпора или по-скоро куха колона, или пък отвесен тръбопровод, минаващ през всички етажи на двореца, от мазето до тавана, например комин от помещението на парното отопление. Оттук шумовете се предават по цялата височина на сградата; в някоя точка на двореца, неизвестно на кой етаж, но със сигурност над или под тронната зала, нещо удря в колоната; нещо или някой; някой, който удря ритмично с юмрук; звукът е приглушен, от което може да се заключи, че тътенът идва отдалеч. Удари, които идват от тъмни дълбини, да, отдолу, изпод земята. Дали не са сигнали?

Ако протегнеш ръка, можеш да удриш по колоната. Повтори ударите, които току-що чу. Тишина. Ето че се чуват отново. Редът на паузите и честотата са малко променени. Повтори пак. Почакай. Виждаш ли, че отговорът не закъснява. Установи ли диалог?

За да водиш диалог, би трябвало да знаеш езика. Серия от последователни удари, пауза, други изолирани удари: дали са сигнали от някакъв код? Някой изчуква букви, думи? Някой иска да се свърже с теб? Дали не иска да ти каже нещо важно, належащо? Опитай с по-прост ключ: един удар — „а“, два удара — „бе“... Или по морзовата азбука, помъчи се да различиш дълги и къси почуквания... Понякога ти се струва, че предаваното послание е с ритъм на музикален мотив: това също би могло да бъде доказателство за намерението на другия да привлече вниманието ти, да се свърже с теб, да ти съобщи нещо... Но това не е достатъчно: ако ударите са ритмични, следователно трябва да образуват думи, изречения... И ето че вече те блазни мисълта да извлечеш от това голо процеждане на звуци успокоителни за теб думи: „Ваше Величество... ние, твоите верноподаници, бдим... ще предотвратим машинациите... пожелаваме Ви дълъг живот.“ Това ли ти казват? Това ли успяваш да дешифрираш, опитвайки всички възможни шифри? Не, нищо подобно не излиза. В случая посланието е напълно различно, нещо като: „Кучи сине... узурпатор... отмъщение... ще те свалим...“

Успокой се. Може би е само внушение. Буквите и думите се комбинират по този начин съвсем случайно. Може би въобще не става дума за сигнали: това спокойно може да бъде блъскане на врата от въздушно течение или пък някое момченце удри с топка, може би някой кове пирони. Пирон... „Ковчегът... твоят ковчег... ето че сега ударите образуват тези думи — аз ще изляза от този ковчег... в него ще влезеш ти... жив погребан...“ Въобще думи без всякакво значение. Единствено твоето самовнушение извлича смисъл от това безразборно чуване и се опитва да му придаде значение.

По същия начин би могъл да си въобразиш, че когато чукаш и ти както ти падне по стената, някой друг, който е наострил уши някъде в двореца, си мисли, че различава думи и изречения. Я опитай. Ей така, без да влагаш смисъл. Но какво правиш? Защо се съсредоточаваш, сякаш се опитваш да съставяш срички и думи? Какво послание си въобразяваш, че изпращаш надолу по тази стена? „И ти бе узурпатор

преди мен... Аз те победих... Можех да те убия..." Но какво правиш? Мъчиш се да се оправдаваш пред някакъв невидим шум? Кого молиш? „Пощадих живота ти... Ако се върнеш отново на трона... спомни си за това..." Кой мислиш, че чука отдолу на стената? Вярваш ли, че твоят предшественик, когото ти прогони от трона, същия този трон, на който сега седиш ти, е все още жив? Онзи, затворникът, хвърлен по твоя заповед в най-затътената килия на подземията на двореца?

Прекарваш нощите си, наострил уши в безуспешни опити да разшифроваш посланията на този подземен там-там. Но все пак у теб остава съмнението, че този звук се ражда в ушите ти, че това е туптенето на смутеното ти сърце или пък споменът за някакъв ритъм, който изплува от паметта ти и събужда страхове, угризения. В просъницата при пътуване нощем с влак ритмичното тракане на колелата се превръща в непрекъснато повтаряни думи, в нещо като монотонна песен. Напълно възможно е всяка звукова вълна да се превръща в ухото ти в стонове на затворници, проклетия на твои жертви, заплахи на врагове, които не успяваш да отстраниш...

Добре правиш, че слушаш, че винаги си с наострени уши; но разбери едно: чуваш самия себе си, звуковите призраци се зараждат вътре в теб. Нещо, което не успяваш да кажеш даже на самия себе си, се мъчи да си пробие път, да бъде разбрано... Не вярваш ли? Искаш сигурно доказателство, че онова, което чуваш, идва от теб, отвътре, а не отвън?

Сигурно доказателство няма и няма да има. Защото е истина, че подземията на двореца са пълни с каторжници, поддръжници на сваления монарх, царедворци, заподозрени в предателство, непознати, попаднали случайно в мрежата на хайките, които полицията предприема периодично, за да сплаши всички. Тези хора остават забравени в килиите... И тъй като те всички по цели дни и нощи дрънкат веригите си, удрят с лъжици по решетките, протестират, пеят размирни песни, няма нищо чудно, ако тук-таме по някое ехо от тази врява достигне до теб, макар че си наредил да озвучат тази зала и си спуснал дебели завеси, за да не проникват никакви външни звуци и шумове. Не е изключено именно от подземията да идва онова, което преди ти се струваше отчетливо, ритмично чукане, а сега се превърна в

глух тътен. Всеки дворец е построен върху подземия, в които има по някой погребан жив или броди неспокоен дух на мъртвец. Излишно е да си запушваш ушите: каквото и да правиш, ще продължаваш да ги чуваш.

Ако не искаш да останеш затворен като в капан, не се съсредоточавай върху звуковете на двореца. Излез! Бягай! Навън, на простор! Извън двореца се е ширнал градът, столицата на царството, на твоето царство! Станал си цар не за да владееш този тъжен и мрачен дворец, а града, разноликия, пъстър, шумен, хилядогласен град!

Градът се е изтегнал в нощта, спи и хърка, сънува и ръмжи, петна от сенки и светлини пробягват по тялото му всеки път, когато се обърне насън от единия на другия си хълбок. Всяка сутрин камбаните бият било за празник, било за тревога или за буря: пращат послания, но ти не можеш да се довериш никога на това, което искат наистина да ти кажат; наред със звъна на умряло до теб достига, смесена от вятъра, весела танцова мелодия, а заедно с празничната камбана — яростни викове. Дъха на града трябва да слушаш, дъх, който може да бъде ту накъсан и задавен, ту спокоен и дълбок.

Градът е далечен тътен в дъното на ухото, гълчава, шум от колела. Докато в двореца всичко е застинало, градът се движи, колелата бягат по улиците, улиците бягат като спици на колела, плочите се въртят върху грамофоните, игличката дращи по стара плоча, музиката заглъхва и се връща на вълни, трепти долу по гърмящите коловози на улиците или се извисява с вятъра, който върти ветропоказателите по комините. Градът е колело, което се върти около точката, в която се намиращ ти, неподвижен, наострил уши.

Летният град нахлува през отворените прозорци на двореца, връхлита с всичките си гласове, изблици на смях и плач, грохот на пневматични чукове, крякане на транзистори. Излишно е да излизаш на балкона. Ще видиш отвисоко покривите, но така и не би разпознал улиците, по които не си минавал от деня на коронясването ти, когато вървеше начело на кортежа сред знамена, хоругви и шпалир от войници и всичко още тогава ти изглеждаше неузнаваемо, далечно.

Вечерният хлад не достига до тронната зала, но ти го разпознаваш по жуженето на лятната вечер, което хлуе в ушите ти. По-

добре се откажи да се показваш на балкона: само ще те изхапят комарите и няма да научиш нищо, което вече да не се съдържа в този тътен в раковината на ухото ти. Градът задържа грохота на океана като преградите на раковината или тези на ухото: ако се напрегнеш и приемеш звуковите му вълни, всичко се смесва до неузнаваемост: дворец, град, ухо, раковина.

Сред звуците на града от време на време разпознаваш по някой акорд, секвенция, мотив: от фанфари, от ученически хорове, псалми от религиозни процесии, погребални маршове, революционни песни, подхванати от демонстранти, химни в твоя чест, които полицейските отряди крещят, за да заглушат гласовете на опозиционерите, танцови мелодии, които гъмжат с пълна сила от високоговорителите на някой ресторант, за да убеждават, че градът продължава да си живее щастливо, ридания на жени, оплакващи убит в стълкновенията с полицията демонстрант. Това е музиката, която чуваш. Но може ли това да се нарече музика? От всеки звук откъс ти продължаваш да извличаш сигнали, информации, улики, сякаш в този град всеки, който свири или пее, иска с това да ти предаде точно и еднозначно послание. Откак си се възкачил на престола, ти не слушаш музика, а само потвърждения за това как се използва музиката: в ритуалите на благоприличното общество, за развличане на тълпите, за запазване на традициите, културата, модата. И сега напразно се питаш какво бе за теб някога да слушаш музика единствено с удоволствието да вникнеш в смисъла на самата музика.

Едно време, за да се развеселиш, бе достатъчно да си затананикаш с уста или мислено, възстановявайки познат мотив от проста песничка или симфония. Сега се опитваш пак: „там-таратам“, но нищо не излиза, не ти идва наум никаква мелодия.

Имаше един глас, една песен, един женски глас, който от време на време нахлуваше през някой отворен прозорец. Това бе любовна песен, която през летните нощи вятърът донасяше до теб откъслечно, и тъкмо ти се стореше, че долавяш по някой тон от нея, тя ти се изплъзваше, никога не си сигурен, че си я чул наистина, че не си си я въобразил, че само си искал да я чуеш, сън за глас на жена, която пее сред кошмара на твоите безкрайни безсънни нощи. Ето какво очакваше

да чуеш, смълчан и напрегнат на трона; това вече не е същият онзи страх от тревожното наостряне на уши. Сега отново чуваш тази песен, която долита до теб откъм града, доскоро напуснат от всякаква музика, и ти различаваш ясно всеки неин тон, тембъра, отсенките.

Откога ти вече не бе бленувал за нищо. Може би още от времето, когато всичките ти сили бяха впрегнати в борбата за завладяване на трона. Но от тази страст, която те разяждаше, днес ти е останал само споменът за ожесточението срещу враговете, което не ти даваше да желаш и да бленуваш нищо друго. Още тогава те съпровождаше мисълта за смъртта, както и сега, когато дебнеш града сред мрака и тишината на полицейския час, който наложи ти, за да се подсигуриш срещу назряващия бунт, и следиш тревожно тропота на патрулите по безлюдните улици. И когато в мрака един женски глас се отпусне и запее невидим зад тъмен прозорец, изведнъж те обхваща мисълта за живота: желанията ти отново намират обект. Кой е той? Това не е онзи глас, който си чувал толкова пъти, не е жената, която никога не си виждал: това е гласът, който те привлича единствено и само като глас, такъв, какъвто се излива чрез песента.

Този глас несъмнено идва от някаква личност, уникална и неповторима, каквато е всяка личност, но гласът не е личност, а нещо трептящо във въздуха, отделено от твърдото тяло на нещата. И гласът е уникален и неповторим, но може би е нещо по-различно от личността: би могло личност и глас да не си приличат, или да си приличат по таен, незабележим на пръв поглед начин: гласът би могъл да бъде еквивалент на онова най-съкровено и най-истинско, което личността носи в себе си. Не си ли песента самият ти, не е ли тя едно твое безлично „ти“, което слуша тази безплътна песен? И дали тогава ти я чуваш наистина, дали си я припомняш, или пък я чуваш само във въображението си, няма никаква разлика.

И въпреки това ти искаш именно ухото ти да възприема този глас и следователно онова, което те привлича, не е само спомен или въображение, а вибрирането на едно гърло от плът и кръв. С една дума, гласът означава: жива личност, с гърло, гърди, чувства, личност, която изпраща във въздуха този глас, различен от всички други гласове. Гласът ввлича в играта мъжеца, слюнката, детството,

патината на преживяното, намеренията на ума, удоволствието да придадеш собствена форма на звуковите вълни. Онова, което те привлича, е удоволствието, внасяно от този глас в битието: в битието като глас, но това удоволствие ти сочи същевременно и начина, по който личността може да бъде различна от всяка друга, както е различен гласът.

Опитваш се да си представиш образа на жената, която пее? Но какъвто и образ да ѝ придадеш във въображението си, образът-глас ще бъде винаги по-богат. Ти, разбира се, няма да искаш да изпуснеш нито една от възможностите, които той таи в себе си; затова за теб е по-добре да се удовлетвориш с гласа, да устоиш на изкушението да изтичаш навън от двореца, да тръгнеш из града от улица на улица, докато откриеш жената, която пее.

Но невъзможно е да се въздържиш, защото част от самия тебе тича към непознатия глас. Заразен от нейното удоволствие да я слушат, ти би желал тя да чуе, че я слушаш, би желал и ти да бъдеш глас, чут от нея, както ти чуваш нейния.

Жалко, че не знаеш да пееш. Ако знаеше, може би животът ти щеше да бъде по-различен, по-щастлив; или пък тъжен с по-различна тъга — хармонична меланхолия. Може би нямаше да почувствуващ нужда да станеш цар и сега нямаше да седиш на този скърцащ трон, дебнейки призраци и сенки.

Може би твоят истински глас, песента, която не умее да се отдели от стиснатото ти гърло, от сухите ти опънати устни, лежи заровена дълбоко в теб. Или пък твоят глас блуждае из града, тембърът и тоновете му са разпръснати в гълчавата на множеството. Този глас би разкрил онова, което никой не знае, че си, че си бил или пък би могъл да бъдеш.

Опитай, съсредоточи се, напрегни скритите си сили. Сега! Не, не, не е това! Опитай пак, не се отчайвай! И ето го чудото! Не вярваш на ушите си! Чий е този топъл баритон, който се извисява ѝ така хармонира със сребърния блясък на нейния глас? Кой пее в дует с нея, сякаш са две допълващи се симетрични лица на една и съща съзвучна воля? Няма съмнение, че пееш ти, това е твоят глас, който ти можеш най-сетне да слушаш без отчуждение и досада.

Но откъде изтръгваш тези тонове, щом гърдите ти са все така свити и зъбите стиснати? Ти се убеди, че градът не е нищо друго, освен физическо удължение на твоята личност: откъде следователно трябва да дойде гласът на царя, ако не от самото сърце на столицата на неговото царство? Със същото остро ухо, с което успят да хванеш и да следиш до този момент песента на тази непозната жена, сега ти събираш стотиците звукови фрагменти. Така събрани, те се сливат в глас, който не може да бъде сбъркан с никой друг, гласът, който е единствено твой.

А сега отстрани от слуха си всяка намеса и отклонение, съсредоточи се: женския глас, който те вика, и твоя глас, който вика жената, трябва да възприемеш на една и съща настройка (или ако искаш, наречи я поглед на ухото). Ето, сега! Не, не така. Не се отказвай, опитай пак! След миг нейният и твоят глас ще си отговорят взаимно и ще се слоят така, че да не можеш да ги различиш един от друг...

Но ето че се намесват много странични звуци: трескави, яростни, пронизителни: нейният глас се загубва, заглушен от тътен, вещаещ смърт и отчаяние, който изпълва външното пространство или може би отеква вътре в теб. Загуби, загуби се и ти, онази част от тебе, която се проектира в звуковото пространство, сега тича из улиците сред полицейските патрули. Животът на гласовете бе сън и може би трая само няколко мига, колкото траят сънищата; а навън кошмарът продължава.

Но все пак ти си цар: ако търсиш една жена, която живее в твоята столица и може да бъде разпозната по гласа, ти си в състояние да я откриеш. Пусни по всички посоки шпионите си, нареди да претърсят всички улици и къщи. Но кой познава този глас? Само ти и никой друг. И ето че когато най-сетне ти се представя възможност да постигнеш едно свое желание, се оказва, че да си цар, не струва пукната пара.

Почакай, не губи така бързо надежда, царят има толкова възможности и няма как да не постигне желанието си. Ти би могъл да обявиш конкурс по пеене: по заповед на царя, всички поданици в царството, които умеят да пеят, да се явят в двореца за надпяване. Това би било и хитра политическа маневра за успокояване на духовете в

период на вълнения и размирици, за заздравяване на връзките между народа и короната. Можещ лесно да си представиш сцената: тронната зала е украсена празнично — подиум, оркестър, публика от цвета на дворцовото общество; ти седиш невъзмутим на трона и заел поза на безпристрастен съдия, слушаш внимателно как пеещите вземат височините и изпълняват трелите; изведнъж вдигаш скиптъра и провъзгласяваш: „Това е тя!“.

Как да не я разпознаеш? Та този глас е коренно различен от онези, които обикновено пеят за царя в осветените с кристални полилеи зали сред декоративните палми, разтворили широките си листа; присъствувал си на толкова концерти в твоя чест в дни на славни годишнини; всеки глас, който знае, че е слушан от царя, звучи студено и захаросано. Другият обаче е глас, доволен да се изяви, без да излиза от мрака, който го скрива, и да хвърли мост към всяко присъствие, обвито от същия мрак.

Но сигурен ли си, че тук, пред стъпалата на трона, това би бил същият глас? Че няма да се опита да имитира постановката на дворцовите певици? Че няма да се смеси с многото гласове, които си свикнал да слушаш със снизходително одобрение, следейки полета на някоя муха?

Единственият начин да я подтикнеш да се разкрие би била срещата ѝ с твоя истински: глас, с този твой глас-призрак, който ти призова и възкреси от звуковата буря на града. Достатъчно ще бъде ти да запееш, да дадеш воля на този глас, който винаги си крил от всички, и тя веднага ще разбере истинската ти същност и ще слее своя истински глас с твоя.

И всички царедворци ще възкликнат: „Царят пее... Чуйте как пее царят...“ Но раболепието, с което е прието да се изслушва всичко, което царят казва и прави, скоро ще вземе връх под формата на отзиви от този род: „Негово Величество благоволява да запее романс...“ и всички ще бъдат единомислещи, че музикалната проява е част от прерогативите на монарха (освен ако след това не ти се присмеят зад гърба).

Както виждаш, хубаво ще си попееш, никой няма да слуша теб, твоята песен, твоя глас: всички ще слушат царя, така както се слуша цар, приемайки това, което идва от горе и което не означава нищо друго извън неизменното отношение между онзи, който стои отгоре, и

този под него. И тя, единствената, за която е предназначена твоята песен, няма да може да те чуе: онова, което ще чува, няма да бъде твоят глас; тя ще слуша царя, скована в поклон и с предписаната от етикета усмивка на уста, маскираща предварително неодобрение.

Всеки твой опит да се измъкнеш от клетката е осъден на неуспех. Излишно е да търсиш себе си в един свят, който не ти принадлежи и който може би не съществува. Остава ти единствено дворецът с тътнещите сводове, смяната на караула, скърцащите по чакъла танкове, забързаните стъпки из салона, които всеки миг биха могли да бъдат стъпките, възвестяващи твоя край. Това са единствените знаци, с които светът ти говори. Затова внимавай: разсееш ли се за миг, това пространство, което си изградил около себе си, за да сдържаш и следиш своите страхове, моментално ще рухне и ще се разпадне.

Не успяваш ли? Ушите ти бучат от нови, необичайни шумове? Не си вече в състояние да различаваш кои звуци идват отвън и кои отвътре, от двореца? Може би няма вече „вътре“ и „вън“: докато бе зает да прослушваш гласовете, затворниците са се възползвали от намалената бдителност, за да започнат бунта.

Няма повече дворец около теб, а само нощ, изпълнена с викове и изстрели. Къде си? Жив ли си още? Спаси ли се от атентаторите, които нахлуха в тронната зала? През тайния изход ли избяга?

Градът е обзет от пламъци и викове. Нощта е избухнала и се е преобърнала. Мрак и тишина пропадат в самите себе си и бълват своята противоположност: огън и рев. Градът се свива като горящ лист. Тичай, без корона, без скипър, никой няма да разбере, че ти си царят. Няма по-тъмна нощ от нощ на пожари. Няма по-самотен човек от онзи, който тича сред ревяща тълпа.

Нощта на полето бди над спазмите на града. Тревогата се разнася с крясъците на нощните птици, но колкото повече се отдалечава от градските стени, толкова повече се губи сред шумоленето на вечния мрак: свистенето на вятъра, ромонът на потоците, крякането на жабите. Пространството се разширява в звучната тишина на нощта, в която събитията са точки на внезапен трясък, който избухва и стихва: счупване на клон, изскимтяване на сънливец, в чието леговище е

влязла змия, сбиване на котки в любовна игра, срутване на камъни под твоите стъпки на беглец.

Задъхваш се, задъхваш се, струва ти се, че под мрачното небе се чува само твоето тежко дишане, пукотът на листата под твоите спъващи се крака. Защо сега жабите млъкнаха? Не, ето ги, че подхващат отново. Излайва куче... Спри. Кучетата си отговарят отдалеч. Толкова дълго вървя през непрогледния мрак, че вече нямаш представа къде се намиращ. Наостряш уши. Някой диша тежко като теб. Къде ли?

Нощта е изтъкана от въздишки. Появл е вятър, нисък като тревата. Щурците не престават да свирят от всички страни. Отделиш ли един звук от другите, струва ти се, че се е появил внезапно, но се лъжеш: имало го е и преди, скрит сред другите шумове и звуци.

И тебе те имаше. Преди. А сега? Не би могъл да отговориш. Стената, която пипаш, бе покрита с мухъл и мъх, сега наоколо ти има само скала, гол камък. Извикваш и гласът ти се отразява... От какво? „Ехооо... Ехооо...“ Може би си попаднал в пещера, безкрайна пещера, подземен тунел...

Години наред по твоя заповед се дълбаеха подземия под двореца и под града, с разклонения, водещи навън в полето... Искаше да си осигуриш възможност да се движиш навсякъде, без да бъдеш виждан; чувствуваше, че можеш да владееш царството си единствено от земните недра. След това изостави тунелите да се порутят. Ето те сега приютен в собственото си леговище. Или попаднал в своя капан. Питаш се дали някога ще можеш да намериш пътя навън. Навън? Но накъде?

Чуват се удари. По камъка. Глухи. Ритмични. Като сигнал! Откъде ли идват? Този ритъм ти е познат: това е зовът на затворника! Отговори му. Чукай и ти по стената. Викай. Както добре си спомняш подземие то е свързано с килиите на затворените за държавна измяна.

Не знае кой си: освободител или тъмничар? Или по-скоро мисли, че си някой заблуден като него, откъснат от новините за битката в града, от чийто изход зависи съдбата му?

Ако блуждае извън килията, това означава, че са дошли да му счупят оковите, да разтворят решетките. Казаха са му: „Узурпаторът е свален! Ще си възвърнеш двореца и трона!“ След това обаче работата не е тръгнала както трябва. Сигнал за тревога, контраатака на царските

войски и освободителите му са избягали по подземните ходове и са го оставили сам. И той, естествено, се е изгубил. До тези каменни сводове не прониква никаква светлина, никакво ехо от онова, което става горе.

Сега можете са си поговорите, да се чуете, да познаете гласовете си. Ще му кажеш ли кой си? Ще му кажеш ли, че той е този, когото ти държа толкова години в тъмницата? Този, когото ти чуваш как проклина името ти и се заклева да ти отмъсти? Сега блуждаете и двамата под земята и не знаете кой от вас е царят и кой — затворникът. Почти си убеден, че каквото и да стане, нищо няма да се промени: струва ти се, че си затворен открай време в това подземие, от което изпращаш сигнали... Струва ти се, че съдбата ти винаги е висяла на косъм, като неговата. Единият от вас двамата ще остане тук долу... Другият...

За единия от вас приближава часът на спасението, а за другия — на нещастieto и гибелта.

Но може би тук долу той винаги се е чувствувал така, сякаш е горе, на трона, с корона на главата и скиптър в ръката. А ти? Не се ли чувствуваше винаги затворник? Как можете да установите диалог помежду си, ако всеки от вас, вместо думите на другия, вярва, че чува своите, повторени от ехото?

За единия от вас приближава часът на спасението, а за другия — часът на гибелта. Но ето че тревогата, която не те напущаше никога, сякаш изчезна. Слушаш тътена и шумоленето и без да имаш нужда да ги отделяш и дешифрираш, те сякаш се сливат в някаква музика. Музика, която ти напомня гласа на непознатата жена. Но дали си я спомняш, или я чуваш наистина? Да, това е тя, нейният глас, подхванал онзи мотив като зов под тези скалисти сводове. Може би се е изгубила и тя в тази нощ, в която сякаш е настъпил края на света. Отговори й, обади й се, призови я, за да може да намери пътя в мрака и да дойде при теб. Защо мълчиш? Тъкмо сега ли загуби гласа си?

Ето и друг зов, който прозвучава в тъмнината от мястото, откъдето идваха думите на затворника. Ти разпознаваш добре този зов, зов, който отговаря на зова на жената, това е твоят глас, гласът, на който ти даваше форма, за да й отговаряш, гласът, който ти извлече от звуковия облак, носещ се над града, зовът, който й отправяше сред

тишината на тронната зала! Затворникът пее твоята песен, сякаш само това е правил, сякаш е била пъта винаги само от него...

И тя му отвърща на свой ред. Двата гласа летят един към друг, наслояват се, смесват се, така както ти вече ги чу да се смесват през онази нощ в града, сигурен, че пеехте ти и тя. Сега, тя без съмнение вече е отишла при него, чуваш гласовете им, вашите гласове, които се отдалечават заедно. Излишно е да се опитваш да ги следваш: превръщат се в шепот, ромон, изчезват.

Ако вдигнеш очи, ще видиш зората. Настъпващата утрин развиделява небето над главата ти: полъхът, който усещаш по лицето си, е вятърът, поклащащ листата на дърветата. Отново си на открито, лаят кучета, птиците се събуждат, цветовете се връщат на повърхността на света, нещата заемат отново пространството, живите същества дават още признаци на живот. Без съмнение и ти също си тук сред рояка шумове, хлуещи от всички страни: ромона на потока, бумтенето на моторите, скриптенето на зъбните колела. Там някъде, в една гънка на земята. Градът се събужда сред нарастващия грохот на машините, всеобщо буботене и тътен обхващат цялото пространство, всмукват всеки зов, въздишка, ридание...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.